

Ornithologische betekenis van de Barsbekerbinnenpolder, NW-Overijssel

Ornithological significance of the Barsbekerbinnenpolder, NW. Overijssel

GERRIT J. GERRITSEN

In 1980 en 1981 werd in het kader van een herziening van het streekplan Noordwest-Overijssel een onderzoek gedaan naar de functie van de polders als broedgebied voor steltlopers en eenden en als pleisterplaats voor doortrekkende en/of overwinterende ganzen, zwanen en steltlopers (Gerritsen 1981).

Uit dit onderzoek bleek dat de Barsbekerbinnenpolder bij Zwartsluis als broedgebied voor steltlopers en eenden en als pleisterplaats voor doortrekkende steltlopers en overwinterende ganzen en zwanen een uitzonderlijke betekenis heeft. Daarom werd besloten het onderzoek in deze polder voor onbepaalde duur voort te zetten. Dit artikel geeft de resultaten van de eerste vijf jaar weer.

Onderzoekgebied

De Barsbekerbinnenpolder (535 ha) wordt begrensd door vier ecologisch belangrijke gebieden: het laagveenmoeras De Wieden aan de noord- en oostzijde, de uiterwaarden van de rivier het Zwarte Water aan de zuidzijde, het staatsnatuureservaat het Zwarte Meer aan de (zuid-)westzijde en de stuwwal van het Land van Vollenhove aan de noordwestzijde (figuur 1, 2).

De bodem bestaat uit jonge zeekleigronden op een veenondergrond; het kleipakket is bij de dijk 40-80 cm dik en neemt in noordoostelijke richting in dikte af. In 1939 werd in de polder een bovengrondse 110 kV-hoogspanningsleiding aangelegd. Met de komst van een gemeaal in 1953 kreeg de polder een min of meer constante drooglegging van enkele decimeters beneden maaiveld. In het kader van de ruilverkaveling Vollenhove, grotendeels uitgevoerd in de jaren zestig, vond er in de polder kavelvergroting en aanleg van nieuwe en verharding van bestaande ontsluitingswegen plaats. Ook werden drie nieuwe boerderijen gebouwd aan de zuidrand van de polder. De polder is een graslandpolder met een hoog percentage veldkavels, die grotendeels als hooiland (met nabeweidings) in matig intensief gebruik zijn. Naast de relatief geringe drooglegging van het grasland (in normale zomers 20 tot 50 cm) kenmerkt het gebied zich door grote rust (te danken aan de relatief geringe ontsluiting), alleen langs de randen voorkomen van agrarische bedrijfsgebouwen, grote landschappelijke openheid en slootvegetaties van een vrij hoge kwaliteit (Beentje 1984).

Methode

In 1980, 1982 en 1983 werd de polder volledig op broedvogels geïnventariseerd; in 1980 volgens de turf-methode, in 1982 en 1983 volgens de interprovinciale karteringsmethode (publikatie in voorbereiding). In 1981 werd alleen het weidevogelrijkste deel (169 ha) van de polder gekarteerd. Bij de inventarisaties werden aan de polder drie bezoeken gebracht, doorgaans twee in april en één in mei. De interpretatie van de veldgegevens vond plaats volgens richtlijnen van de interprovinciale karteringsmethode. In 1980-82 werden alleen eenden en steltlopers geïnventariseerd, in 1983 ook zangvogels.

De polder werd van januari 1980 tot augustus 1984 78 maal bezocht. Tijdens 47 bezoeken werden alle in de polder aanwezige vogelsoorten perceel voor perceel geteld, tijdens de overige bezoeken alleen bepaalde soorten of delen van de polder. Ook zijn de resultaten van 59 tellingen van Kleine Zwanen en ganzen door andere waarnemers verwerkt (tabel 2).

Broedvogels

In tabel 1 zijn de dichtheden van de belangrijkste broedvogels weergegeven. De waarde van de polder als broedgebied wordt bepaald door het nog steeds voorkomen van kritische soorten als Watersnip en Kemphaan en het voorkomen van hoge dichtheden van Zomertaling, Slobeend, Grutto en in natte jaren ook Tureluur. In delen van de polder kunnen nog hogere dichtheden voorkomen. Dit komt het meest duidelijk naar voren bij de Grutto. (In het noordoostelijk deel is de dichtheid c. 80 broedparen/100 ha, ongeveer tweemaal zo hoog als in de rest van de polder.)

De polder vervult een belangrijke functie als foerageergebied voor vogels die broeden in De Wieden en in de oeverzone van het Zwarte Meer. De belangrijkste soorten zijn Purperreiger, Bruine Kiekendief, Wulp, Zwarte Stern en Roek, voor een groot deel schaarse broedvogelsoorten in ons land. De relaties tussen Barsbekerbinnenpolder en aangrenzende gebieden zijn weergegeven in figuur 2.

Figuur 1. Luchtfoto van de Barsbekerbinnenpolder met onder Genemuiden en het Zwarte Water, links het Zwarte Meer met het Vogeleiland, links boven het dorp Barsbeek, boven en rechts het moerasgebied De Wieden en rechts midden Zwartsluis, 11 april 1981. (KLM Aerocarto). *Aerial view of the Barsbekerbinnenpolder showing city of Genemuiden and river Zwarte Water at bottom, Zwarte Meer left, village of Barsbeek top left, wetland De Wieden top and right and city of Zwartsluis right centre.*

Doortrekkers en wintergasten

In tabel 2 zijn de gemiddelden en maxima, alsmede het gemiddelde van de seizoenmaxima van de belangrijkste soorten doortrekkers en/of wintergasten gegeven. In september-november wordt het beeld in de polder vooral bepaald door Kleine Zwaan, Grauwe Gans, Smient, Kievit en Watersnip. De laatste soort laat zich moeilijk tellen. Dat er aanzienlijke aantallen kunnen pleisteren, bleek onder meer op 1 september 1982 toen langs 4.2% van de aanwezige sloten 56 vogels werden geteld. In het winterkwartaal zijn Kleine Zwaan, Kolgans, Wulp en soms ook Rietgans in aanzienlijke aantallen aanwezig. In maart-mei is aanvankelijk de Kolgans het talrijkst, maar deze trekt in maart vrijwel geheel weg. De Grauwe Gans kan tot in april met hon-

derden aanwezig blijven. De aantallen doortrekkende Watersnippen en Kemphanen zijn in het voorjaar geringer dan in zomer en herfst. In juni-augustus beheersen steltlopers het beeld. Direct nadat het gras is gemaaid, concentreren zich grote aantallen Grutto's en Kieviten in de polder, later gevolgd door veel Kemphanen.

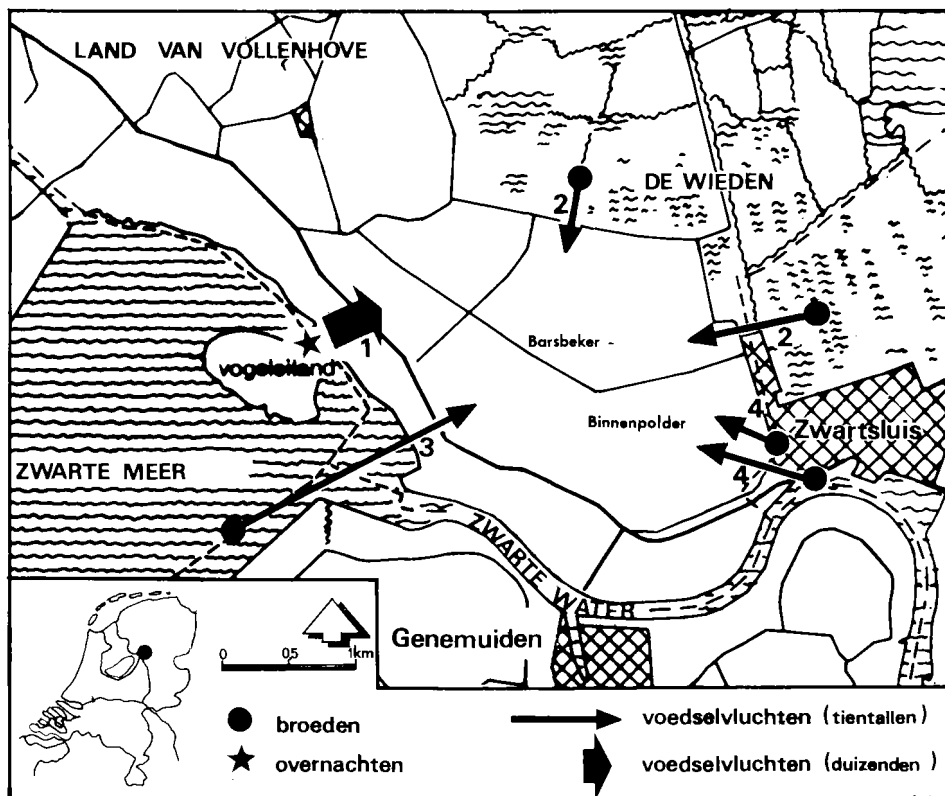
Discussie

Uit de resultaten van 1980-84 blijkt dat de Barsbekerbinnenpolder behoort tot de beste weidevogelgebieden van ons land. Of de weidevogelstand vóór 1980 nog beter was, is niet bekend maar wel aannemelijk gezien het uitvoeren van een ruilverkaveling en de aanleg van een 110 kV-hoogspanningsleiding in eerdere jaren. Dat de polder momenteel nog zo'n hoge waarde voor

Tabel 1. Belangrijkste broedvogels (paren) in de Barsbekerbinnenpolder (gebaseerd op volledige inventarisaties in 1980, 1982 en 1983). Gegeven zijn minima en maxima; dichtheden per 100 ha. *Population size (pairs) and breeding density (per 100 ha) of the most important species of ducks and waders in the Barsbekerbinnenpolder (based on complete counts in 1980, 1982 and 1983). Minimum and maximum figures are given.*

Soort <i>Species</i>	Aantal <i>Number</i>	Dichtheid <i>Density</i>
Zomertaling <i>Anas querquedula</i>	6- 13	1.1- 2.4
Slobeend <i>A. clypeata</i>	10- 22	1.9- 4.1
Scholekster <i>Haematopus ostralegus</i>	42- 73	7.8-13.6
Kievit <i>Vanellus vanellus</i>	130-158	24.3-29.5
Wulp <i>Numenius arquata</i>	3- 5	0.6- 0.9
Grutto <i>Limosa limosa</i>	190-253	35.5-47.3
Tureluur <i>Tringa totanus</i>	20- 49	3.7- 9.2
Watersnip <i>Gallinago gallinago</i>	0- 2	0.0- 0.4
Kemphaan <i>Philomachus pugnax</i>	1- 5	0.2- 0.9

weidevogels heeft, hangt samen met de relatief geringe drooglegging, matig intensief gebruik en de rust. Het is dan ook zorgwekkend dat er plannen bestaan die, als ze tot uitvoering worden gebracht, deze factoren nadelig zullen beïnvloeden. Zo wil men c. 10% van de polder gebruiken voor een uitbreiding van Zwartsluis (van den Dungen 1982), het winterpeil verlagen en de landbouw intensiveren. Dat de polder voor doortrekkende Kieviten, Grutto's, Kemphanen en Watersnippen van zo'n belang is, komt vooral door de geringe drooglegging, waardoor prooidieren makkelijk bereikbaar zijn. De aanwezigheid op korte afstand van voedselrijke slikken bij het Vogeleiland in het Zwarte Meer, waar bij lage waterstanden gefoerageerd en vooral geslapen wordt door Grutto's en Kemphanen, is een bijkomende gunstige factor. Dat er in de polder grote aantallen Kleine Zwanen en ganzen pleisteren, hangt samen met de rust en de aanwezigheid van een rustige slaap- en drinkplaats in het Zwarte Meer binnen een kilometer afstand. De indruk bestaat wel dat de in januari in de polder

Figuur 2. Ligging Barsbekerbinnenpolder en belangrijkste ornithologische relaties met aangrenzende gebieden. *Location of the Barsbekerbinnenpolder and the most important ornithological relations with adjacent areas (breeding, roosting, foraging flights).*
 (1) Kleine Zwaan *Cygnus columbianus*, Rietgans *Anser fabalis*, Kolgans *A. albifrons*, Grauwe Gans *A. anser*, Brandgans *Branta leucopsis*, Wulp *Numenius arquata*, Grutto *Limosa limosa*, Kemphaan *Philomachus pugnax*.
 (2) Purperreiger *Ardea purpurea*, Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus*, Wulp, Zwarte Stern *Chlidonias niger*
 (3) Purperreiger, Bruine Kiekendief
 (4) Roek *Corvus frugilegus*

Tabel 2. Gemiddelde en maximale (cursief) aantallen van de belangrijkste soorten doortrekkers en/of wintergasten in 1980-84. *Average and peak (italics) numbers of the most numerous species of swans, geese and waders during 1980-84.*

(+) aanwezig als broedvogel *present as breeding bird*

Soort <i>Species</i>	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	max ¹
Kleine Zwaan <i>Cygnus columbianus</i>	35 <i>107</i>	103 <i>417</i>	21 <i>80</i>	0	0	0	0	0	0	29 <i>95</i>	169 <i>361</i>	91 <i>400</i>	363
Rietgans <i>Anser fabalis</i>	29 <i>115</i>	536 <i>4000</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	4 <i>15</i>	10 <i>40</i>	882
Grauwe Gans <i>A. anser</i>	6 <i>20</i>	114 <i>410</i>	143 <i>800</i>	88 <i>383</i>	4 <i>8</i>	< 1 <i>1</i>	3 <i>14</i>	19 <i>67</i>	69 <i>164</i>	167 <i>295</i>	151 <i>344</i>	45 <i>106</i>	331
Kolgans <i>A. albifrons</i>	2023 <i>2950</i>	5689 <i>21000</i>	4078 <i>17975</i>	8 <i>44</i>	0	0	0	0	0	6 <i>18</i>	38 <i>362</i>	1244 <i>4000</i>	10717
Brandgans <i>Branta leucopsis</i>	40 <i>240</i>	10 <i>19</i>	7 <i>18</i>	0	0	0	0	0	0	0	< 1 <i>1</i>	2 <i>6</i>	71
Smient <i>Anas penelope</i>	? <i>?</i>	4 <i>7</i>	228 <i>550</i>	26 <i>146</i>	1 <i>2</i>	0	0	0	7 <i>21</i>	12 <i>50</i>	81 <i>300</i>	0	282
Kievit <i>Vanellus vanellus</i>	? <i>?</i>	1 <i>3</i>	+	+	+	865 <i>1474</i>	1828 <i>3340</i>	1344 <i>1797</i>	1460 <i>2358</i>	3234 <i>4564</i>	631 <i>1404</i>	18 <i>70</i>	2726
Wulp <i>Numenius arquata</i>	170 <i>170</i>	0	+	+	+	12 <i>21</i>	6 <i>12</i>	15 <i>22</i>	47 <i>75</i>	42 <i>62</i>	37 <i>82</i>	55 <i>157</i>	108
Grutto <i>Limosa limosa</i>	0	0	+	+	+	710 <i>780</i>	1095 <i>3456</i>	56 <i>232</i>	1 <i>3</i>	< 1 <i>1</i>	0	0	1625
Kemphaan <i>Philomachus pugnax</i>	0	0	0	45 <i>130</i>	+	90 <i>179</i>	400 <i>647</i>	432 <i>773</i>	133 <i>448</i>	1 <i>3</i>	0	0	549
Aantal tellingen <i>Number of counts</i>	12	23	11	7	4	6	8	6	8	9	24	19	

¹ gemiddelde van seizoenmaxima *average of seasonal peak numbers*

pleisterende aantallen ganzen nadelig worden beïnvloed door de ganzenjacht uit hutten (Gerritsen 1979).

De Barsbekerbinnenpolder voldoet voor drie soorten aan de numerieke criteria die zijn gesteld voor wetlands van internationale betekenis (zie Osieck 1982): Kleine Zwaan (1% norm 120), Rietgans (700) en Kolgans (2000). Om deze reden maakt de polder deel uit van het gebied De Wieden & De Weerribben in de lijst van Osieck (1982).

Dankzegging De volgende waarnemers worden vriendelijk bedankt voor het beschikbaar stellen van telgegevens van zwanen en ganzen: J. Bredenbeek, N. van Brederode, A. J. van Dijk, P. van Gaalen, J. Philippoona, R. Veldkamp en H. J. van Vilsteren. Bovendien bedank ik mijn collega's P. Bremer, W. J. J. Colaris, A. J. Dijkstra, T. J. de Kogel en L. N. J. M. Oudejans voor opmerkingen bij het manuscript, L. Joldersma voor het typen van het manuscript en R. J. van den Anker voor het vervaardigen van figuur 2.

Summary

During January 1980 till August 1984 78 counts were made of breeding and non-breeding birds in the Barsbekerbinnenpolder, NW. Overijssel (fig. 1, 2). These counts made clear that this polder is an important breeding area for meadow birds (tab. 1) and an area of international importance for wintering Bewick's Swan, Bean Goose and White-fronted Goose (tab. 2). The polder appears to be an important feeding area for migratory Lapwing, Black-tailed Godwit, Ruff and Snipe during summer and autumn, and during the breeding

season for Purple Heron, Marsh Harrier, Curlew, Black Tern and Rook. The last five species concern breeding birds from the adjacent wetlands De Wieden and Zwarte Meer.

The ornithological value of the Barsbekerbinnenpolder is related to the high water table, the relatively extensive agricultural use and a low level of disturbance. Furthermore, the location of the polder between two important wetlands (De Wieden and Zwarte Meer) should be noted (fig. 2). The present values of the Barsbekerbinnenpolder are threatened by expansion of Zwartsluis and a lowering of the water table, especially in winter.

Literatuur

- BEENTJE H. J. 1984. Noord-West Overijssel. Onderzoek naar de botanische kwaliteit van sloten in de polders. Provinciale Planologische Dienst in Overijssel, Zwolle.
- VAN DEN DUNGEN G. 1982. Zwartsluis bedreigt fraaie Barsbekerbinnenpolder. *Natuur Milieu* 6(9): 10-12.
- GERRITSEN G. J. 1979. Ganzenjacht in de IJsseldelta. *Argus* 4: 13-16.
- 1981. Noord-West Overijssel. Onderzoek naar broedvogels, doortrekkers en wintergasten in de polders. Provinciale Planologische Dienst in Overijssel, Zwolle.
- OSIECK E. R. 1982. Belangrijke waterrijke vogelgebieden in Nederland. *Limosa* 55: 43-55.

G. J. Gerritsen, Provinciale Planologische Dienst in Overijssel, Postbus 10080, 8000 GB Zwolle

Aanvaard voor opname 17 oktober 1984

